

"Qarlı gecələr" in müəllimi

Qubadlıdan yenice qayıtmışam. Cümlə sizi çaşdırmanın, ciddi sözümdür. Təəssüratlarımı isti-isti sözlərə çevirmək üçün tezcənə notbukun qapağını qaldırıram. Dərəldən gümüldənə-gümüldənə axan Həkəri çayının qijiltisi, kəkilli torağayların xoş avazı hələ qulaqlarımdan çəkilməyib. Məni o yerlərə "Qarlı gecələr" aparıb gətirdi. Həkərinin seyrək meşələri ilə əhatə olunmuş kənd məktəbində çalışan bir müəllimin gözləriylə o yerləri qarış-qarış gəzib-dolaşdım. Yenice sünbül bağlayan taxıl zəmilərinin qoxusu, kövşən ətri ciyərlərimə doldu. Bu yazıya başlayanda hiss edirəm ki, bu mediativ səyahət hələ də davam edir.

Elə yazıçılar var ki, onların əsərlərində mənsub olduğu xalq bütün tərəfləriylə görünür, bu əsərlər hündürmərtəbəli binə kimidir, bu binanı gəzdikcə, mərtəbələrini qalxdıqca məmləkətin hər bucağı gözlərin önünə sərilir. Onun hər daşını, hər qayasını, başı qarlı dağlarını, göz işlədikcə uzanan məxməri meşələrini, ayrılıb qovuşan çaylarını görürsən. Bu möcüzəni reallığa çevirən ilahi bir qüdrət var - Söz. Füzuli Tanrının sözünü insanlara çatdıran qələm sahiblərinə "ver sözə ehya ki..." deyərək xitab edirdi. Sözə ehya etmək, sözü canlandırmaq peyğəmbərlərdən sonra gələn şairlərin missiyası idi. Yazıçı da sözə can verəndir. Tanrı özünün yaratmaq qüdrətindən təkəcə ona pay verib. Bu mənada şairlər, yazıçılar bütün dövrlərdə seçilmiş, müstəsna insanlardır. 90 illik bir zamanın dizini qatlayan və bu uzun bir zamanı halal bir ömürlə zinetləndirən yazıçı-jurnalist Əli İldırımoğlu "Qarlı gecələr" romanında oxucunun əlindən tutub cümləbəcümlə onu dağ cığırlarından, taxıl zəmilərindən keçirir, təkəcə təpələrin deyil, həyatın da eniş-yoxuşlarıylə, daşlı-kəsəkli yollarıyla tanış edir.

"Qarlı gecələr"i oxuyanda hələ heç otuz yaşım tamam olmamışdı, həyatımın çətin, sınaqlarla dolu mərhələsindən keçməkdəydim. Kənddə, dənizin sahilindəki balaca bir evdə

tək-tənha yaşayırdım və çox vaxt gecələr həyətə çıxıb ulduzlu göylərlə həsb-hal edirdim. Qarlı-çovğunlu bir qış gecəsi bu romanı bir oturma oxuyub bitirdim. Təklidin də bir sınaq olduğunu düşündüm və xeyli toxtaqlıq tapdım. Axı N. Ostrovski əbəz yerə demirdi: "Həyat dözülməz olanda da yaşamağı bacarmaq lazımdır".

Böyük rus yazıçısı Lev Tolstoyun "İnsan nə ilə yaşayır" adlı kiçik bir povesti var, mən ikimininci illərin əvvəllərində o əsəri dilimizə çevirmişdim. Həmin əsər insanın ruhani yaşamağıyla bağlı ibrətəməz bir əhvalat üzərində qurulub. "Qarlı gecələr" isə Tolstoydan fərqli olaraq təxəyyül hesabına deyil, vizual yaddaş hesabına yazılıb və əsas, bu roman insanın necə, nə ilə yaşamasını bir müəllimin timsalında göstərir. Müəllif həm də ötən əsrin 40-ci illərinin, müharibə və müharibədən sonrakı dövrün dolğun mənzərəsini yaradır, Böyük Cahən Savaşından çıxmış insanların başqa bir cəbhədə - maarif cəbhəsində apardığı mübarizəsini, şəxsiyyət problemini qabardır. Müəllimin ucqar dağ kəndində öz prinsiplərinə sadıq qalması, haqqı nahaqqın ayağına verməməsi kamil şəxsiyyət nümunəsidir. "Riyakarlıq dünyasının şahı olmaqdan, elə bu cənnətməkan bağın ağacı, gül-çiçəyi olmaq istərdim. Ömrümü, fitnə-fəsadların nə olduğunu bilməyən ətirli gül-çiçək kimi başa vurardım". Əli İldırımoğlu belə yazır və 90 illik bir zamanın ucalığından baxanda görürsən ki, o, elə ağac kimi barlı-bəhrəli bir ömür yaşayıb. Onun zahiri görkəmində də bir çinar əzəməti, palıd vüqarı var. Vaxtın küləklərinə əyilməyən yazıçının ömrün bu çağında da şax yeriməyinin səbəbi yaşadığı ömürdür. Yaşadığı ömür ona haqq verir ki, şax yerisin, keçmişin və gələcəyin üzünə dik baxsın.

"Qarlı gecələr" insana necə yaşamağı öyrədən bir dərslidir. Azərbaycan dilinin şəhdişirəsi bu əsərin hər cümləsindən süzülür, sözlər çiçəkləyib elə Həkəri düzündəki kimi minbir rəngə boyanır, sözün ətri adamı valeh edir. Əsərdə xal-

qın etnoqrafiyası, məişəti, adət-ənənələri koloritli dillə təsvir olunur. Yazıçı xalq deyimlərindən, zərb-məsəllərdən ustalıqla istifadə edir. Məsələn, "iki kö-tük baş-başa verməsə, tüstü çıxmaz", "atalar deyib ki, qalan iş qar yağar", aclıq bir il gedər, töhmət min il", "hələlik darını kola tökmə" (tədbirli olmaq mənasında - müəl.), "gördüyünə

get, bildiyinə yox" və sair.

Yunan filosoflarından filosofu Aristipp deyirdi ki, "mənim ruhum ona görə azaddır ki, mən nəfsimin qulu deyiləm, nəfs mənim qulumdur". Nəfs halallığın düşmənidir, ona qul olan kəs həqiqətə də arxa çevirəcək, halallığına haram qatacaq. Bütün naqis, qəbih əməllər də nəfsin törəmələridir.

Müəllim dərslərini kəndlərdə daşdığı adın məsuliyyətini hər dəqiqə, hər an hiss edir. Bu obraz peşə əxlaqından irəli gələn bütün müsbət keyfiyyətləri özündə birləşdirir. Əlbəttə, bu keyfiyyətlər onun nəsil-nəcəbətindən süzülüb gəlirdi. Müəllim (müəllif) halal bir ocağın yetirməsiydi, Qible daşıyla üz bəzür bir evdə dünyaya gəlmişdi və bu halallığı sonrakı həyatında onun Qible daşına çevrildi. Halallığı özünə qible bildi və Tanrı onu Sözlə və şərəfli bir ömürlə mükafatlandırdı.

"Qarlı gecələr" in avtobiografikliyi xüsusi qeyd etməyə ehtiyac yoxdur. Əsərdəki digər obrazlardan bəhs etmək istəmədim. Bu obrazlar oxucuya dostu düşməndən seçməyi öy-

rədir, insan münasibətlərinin mürəkkəbliyini göstərir. Bu avtobiografiklik xüsusi ictimai məzmun daşdığı üçün əsərin məzmunu və mündəricə baxımından çəkisini də artırır. Roman təkəcə bir insan ömrünün xronikasından ibarət deyil, həm də torpağımızın işğal altında olan bir hissəsinə səyahətdir. Kitabın sonunda "İzim və sözüm" adlı yazıda yazıçı özünün nəsil şəcərəsi haqqında geniş bilgi verir, həmin yazıda bir məqam xüsusi diqqətimi çəkdi. Müəllif ailələrində əmisi Əmrahın övladlarıyla bağlı nisgilli bir qadağadan bəhs edir. Yazıçının atası İldırım kişi erməni silahlıları ilə döyüşdə həyatını itirən qardaşı Əmrahın ailəsini də öz qanadı altına çəkir:

"Əmrahın Fatma adlı həyat yoldaşı, Şiraslan, Əhliyyət adlı iki oğlu atamın himayəsində qaldı. Ailəmizdə mənə və bacıma "ata" kəlməsi işlətməyi məsləhət görmədilər. Atamıza əmi deyərək müraciət etməli olduq. Şiraslanla Əhliyyət kimi. Ata kəlməsini dilimizə gətirməmişik ki, Şiraslanla Əhliyyətin qəlbə dolanar, axı onlar atasız idilər".

Romanın özündə də bu qəbil ürək gəngənədən, eyni zamanda örnək götürüləsi əhvalatlar yer-tərincədir.

İnsani münasibətlərin bu cür həssas məqamlarına qədər riayət edən ailədə, belə bir tərbiyəvi mühitdə böyüyən uşaq yazıçı olmasaydı belə, mütləq cəmiyyət üçün faydalı bir şəxsiyyət kimi formalaşacaqdı. Qubadlı və onun kəndləri, Həkəri, Bərgüşad çayı onun kosmoenergetika mərkəzidir, ruhunun aynasıdır. O, ruhunu əsərlərinə köçürür. Müsahibələrindən birində özü deyir ki, həyatdan gələn ədəbiyyat kitablarından törəyən ədəbiyyatdan mənalı və məzmunludur. Onun sözlə təması ağacın öz kökünə bağlılığı kimidir. Gücünü yalnız torpaqdan alan insan qarlı gecələrdən, qışdan bahara sağ-salamat çıxa bilər. Əli İldırımoğlu kimi!

Kənan Hacı